

further development of national culture and traditions, which in the future will form a powerful holistic system of ethnic theory of the Ukrainian nation.

Disclosure of the problems of development of Ukrainian national design requires a comprehensive study. Given that, it is first necessary to consider the positions of Ukrainian and foreign scholars on the content and features of such a scientific field as ethnodesign.

The paper considers the prospects of development of the Ukrainian national design system in art institutions on the example of educational and scientific programs of the Faculty of Decorative and Applied Arts and the Faculty of Design of the Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after Mykhailo Boychuk, used in higher art institutions. Methods of analysis and comparison were used during the study. On the basis of studying the peculiarities of the training of applicants in art institutions, perspective directions of development of the system of Ukrainian national design were determined. It should be noted that the main purpose of ethnodesign as a separate educational and scientific program is aimed at achieving the appropriate level of ecological attitude to different historical and ethnographic regions of Ukraine in the context of preserving cultural values and spirituality of Ukrainian ethnic groups.

Key words: *ethnodesign, national design, art institution, national culture, educational and scientific program.*

УДК 378.14:070

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.17>

Дяченко М. Д.

ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті розкрито зміст і сутність понять “журналістський професіоналізм” і “професійна відповідальність журналіста”. Окреслено специфіку та параметри формування професійної відповідальності майбутнього журналіста. Визначено внутрішні й зовнішні чинники впливу на відповідальність особистості. Висвітлено наукову дискусію навколо проблеми формування професійної відповідальності майбутніх фахівців у процесі навчання в закладах вищої освіти. Акцентовується на ролі соціальної відповідальності мас-медіа за якість контенту та формування громадської думки суспільства. Зазначено, що розвиток громадянського суспільства значною мірою залежать від професіоналізму та професійної відповідальності особистості кожного фахівця, в тому числі журналіста. Підкреслюється, що від діяльності засобів масової комунікації залежать настрої, думки, позиція і свідомість мас щодо суспільно значущих питань. Наголошується на тому, що умови інформаційного суспільства детермінують посилення професійної відповідальності представників мас-медіа як соціального інституту.

Наведено динаміку розвитку уявлень майбутніх журналістів про складники журналістського професіоналізму. Наведено результати кількох етапів анкетування, що засвідчили кількісні зміни, які підтвердили якісні перетворення щодо уявлень студентів спеціальності 061 “Журналістика” про професійну відповідальність журналіста. Звертається увага на те, що під впливом медійних технологій створюється новий тип журналістського професіоналізму, журналістстві сьогодні треба бути не лише чесною, відповідальною, компетентною, культурною, високоморальною, комунікабельною, але і творчою особистістю, здатною конкурувати в умовах ринкових відносин. Перспективи інтеграції України в європейський комунікаційний простір зумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів, а сучасний рівень суспільно-економічного розвитку України вимагає від фахівців ЗМІ конкурентоспроможності та високого рівня професіоналізму і професійної відповідальності.

Ключові слова: *журналістика, майбутній журналіст, професіоналізм, професійна відповідальність, професійна підготовка, розвиток, формування.*

Розвиток громадянського суспільства значною мірою залежать від професіоналізму та професійної відповідальності особистості кожного фахівця, в тому числі журналіста. В умовах модернізації сучасної освіти та інтеграції України в європейський соціокультурний простір посилюються нові вимоги до підготовки майбутніх журналістів. У зв'язку з цим особливої актуальності набирає проблема правильних акцентів у підготовці студентів спеціальності 061 “Журналістика” у ЗВО України з метою розвитку в них не лише важливих професійних рис, але і їхньої особистої професійної відповідальності.

Український соціум потребує висококваліфікованих журналістів, справжніх представників інформаційної еліти, з національною ідеєю, інноваційним мисленням, з глибоким знанням та дотриманням принципів журналістської етики, здатних оперативно реагувати на зміни в усіх сферах життя, не лише на високому рівні володіти професійними технологіями, а й глибоко усвідомлювати відповідальність перед законом та власним сумлінням за виконання професійних функцій і соціальних ролей, розвивати цінності громадянського суспільства, сприяти консолідації нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної держави, майбутнє якої значною мірою залежить від професіоналізму журналістів як представників четвертої влади.

Тому постає необхідність пошуку нових шляхів, змісту, науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх журналістів до професійної діяльності в умовах глобалізаційного інформаційного суспільства.

Адже забезпечити інноваційні перетворення в організації сучасної системи журналістики як масово-інформаційного виробництва здатні фахівці медіа з високим рівнем професійної відповідальності та професіоналізму.

Метою статті є розгляд змісту й сутності понять “журналістський професіоналізм” і “професійна відповідальність журналіста”.

Проблему формування професіоналізму майбутніх фахівців досліджували С. Дружинін, Е. Зеєр, Є. Климов, А. Маркова, Т. Сорочан та ін. Питанням журналістського професіоналізму присвячено праці А. Бобкова, Р. Бухарцева, О. Дорошук, В. Здоровеги, М. Кіма, С. Корконосенка, І. Михайлина, В. Олешка, Л. Світич та ін. Проте вивчення аспекту професійної надійності в контексті журналістського професіоналізму потребує ще додаткового висвітлення.

Теоретична значущість проблеми формування професійної відповідальності майбутніх журналістів у контексті їхнього професіоналізму визначили тему статті, метою якої є розкриття змісту, сутності, специфіки понять “журналістський професіоналізм” та “професійна відповідальність журналіста”.

Професіоналізм (із лат. profession – професія, profiteer) у довідкових джерелах має різні тлумачення, зокрема: “сформована у процесі навчання та практичної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов’язків, які оплачуються; рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності роботи, сукупність знань, навичок поведінки та дій, що свідчать про професійну підготовку, навченість, придатність людини до виконання професійних функцій” [4, с. 742]; “певний рівень успішності виконання професійної діяльності” [17, с. 300]; якісна характеристика суб’єкта діяльності, яка відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність ефективних професійних навичок й умінь, що дає можливість здійснювати діяльність з високою продуктивністю є джерелом потенціального розвитку держави і суспільства [3] тощо.

Професіоналізм у сучасному світі “припускає не тільки володіння на високому рівні професійними технологіями, а й глибоке усвідомлення відповідальності за свою діяльність, здатність до прогнозування наслідків, які вона може зумовити, передбачає погляд на людину, як на мету будь-якої діяльності та міру усіх речей, причетність до ключових проблем людства” [6, с. 71].

На визначення поняття “професіоналізм журналіста” впливають соціальні ролі представників ЗМІ, пов’язані зі становленням інформаційного суспільства, що впливає на цільові установки журналістської діяльності: управління інформаційними та комунікаційними секторами ринку, орієнтація на навігаційну функцію журналістики в інформаційному просторі [8, с. 137]. На думку В. Мойсеева, професіоналізм журналіста залежить від рівня суспільних очікувань результатів журналістської діяльності [14].

У площині наукових досліджень професіоналізм журналіста – це особливий спосіб сприйняття реальності, “своєрідний спосіб сприйняття світу, спосіб мислення і світовідчуття” [7, с. 72], “свіжість погляду, оригінальність думки мужність і сміливість, а вже опісля – дуже важлива професійна вправність” [там само, с. 73].

У сучасних умовах інформаційного суспільства дедалі більше посилюється роль мас-медіа як соціального інституту, що, безумовно, детермінує актуальність професійної відповідальності представників ЗМІ. Тому в процесі фахової підготовки майбутніх журналістів необхідно приділяти особливу увагу формуванню цієї риси у студентів спеціальності 061 “Журналістика”. Це повинна бути і моральна відповідальність, і соціальна, і службова; це – відповідальність за кожне сказане чи написане слово: перед суспільством, державою, аудиторією, перед власним сумлінням тощо.

Таблиця 1

Сутність поняття “відповідальність” у наукових дослідженнях

Автор	Дефініція поняття “відповідальність”
М. Савчин [19]	Особистісна основа відповідальної поведінки, яка є смисловим утворенням особистості, своєрідним загальним принципом співвіднесення в межах цілісної мотиваційно-смислової сфери мотивів, цілей та засобів життєдіяльності
І. Сагань [20]	Інтегральна властивість суб’єкта життєвого шляху, внутрішній принцип свідомого проживання людиною власного життя, яке передбачає її готовність відповідати за наслідки власних дій, виборів, рішень та виступати причиною особливостей розгортання власного життя
О. Безрукова [1]	Одна з найважливіших якостей особистості, що допускає єдність свідомості і дії особистості, фактор соціальної безпеки, поєднує особистість у групи в соціумі.
О. Лазорко [11]	Особистісна характеристика, а пов’язана з поглибленням соціалізації людини на основі розширення процесів технологізації та глобалізації, що є характерним для сучасного цивілізаційного розвитку.
Н. Кибальна [9]	Інтегративна якість, що виявляється у здатності приймати обґрунтовані рішення у сфері своєї професійної діяльності, наполегливості і сумлінності у їх реалізації та готовності відповідати за їхні результати та наслідки.
К. Назаренко [15]	Сутність професії, що базується на професійній совісті.

Соціальна відповідальність, зокрема, – це “ступінь відповідності дій соціальних суб’єктів (особистостей, соціальних груп, спільнот, держави) взаємним вимогам, діючим правовим та іншим соціальним нормам, загальним інтересам; виступає засобом підтримання цілісності суспільства, суспільної злагоди, соціальної інтеграції” [22, с. 42].

На думку Д. Мак-Квейла, необхідно розрізняти поняття “відповідальність” і “зобов’язаність”, оскільки відповідальність насамперед пов’язана з дотриманням певних обов’язків, а зобов’язаність – із певними очікуваннями та нормами поведінки. Як стверджує дослідник, “згідно з принципом відкритості, ми повинні віддавати перевагу прозорим, добровільним формам відповідальності, які ґрунтуються на активних зв’язках, на діалозі та дебатах” [12, с. 189].

Дослідницею Л. Сатановською визначено параметри формування професійної відповідальності: мотивацію відповідальної поведінки, систему знань і уявлень про відповідальність як особистісну якість; систему професійних умінь, досвід відповідального розв’язання проблем, готовність до самоконтролю; ціннісні орієнтації, особистісний сенс відповідальної поведінки; погляди і переконання особистості, світоглядну готовність її до відповідальності; моральну, психологічну, інтелектуальну, комунікативну, інформаційну готовність до відповідальної поведінки [21].

Як зазначає І. Сагань, чинниками відповідальності є внутрішні особистісні детермінанти, пов’язані з суб’єктом відповідальності – особистістю та зовнішні ситуативні, пов’язані з контекстом відповідальності – ситуацією [20].

На думку І. Гамули, формування відповідальності повинно відбуватися на всіх етапах становлення особистості під впливом об’єктивних та суб’єктивних чинників. Основними умовами формування відповідальності є формування мотиваційної основи відповідальності; розширення самостійності у різних сферах діяльності; індивідуальний підхід до кожного з суб’єктів освітнього процесу з урахуванням рівня сформованості відповідальності; раціональне використання різних видів діяльності включаючи теоретичну та практичну підготовку що здійснюються в освітньому процесі; підвищення виховних можливостей освітнього процесу; вдосконалення навчального процесу; формування навичок відповідальної поведінки; вдосконалення процесу самовиховання; оптимізація будови професійної діяльності [2].

У цьому контексті важливою є думка В. Різуна про те, що журналіст повинен бути правдивим і чесним. Чесним насамперед перед собою. Але він не буде чесним, якщо безвідповідальний за своє слово, людей, країну. Безвідповідальна людина не може бути правдивою, бо правду висловлює тільки з великої відповідальності за справу і за когось. Щоб говорити правду, треба вміти її бачити, шукати і знати, коли і для чого говорити. Для цього треба бути критичним у значенні здатним аналізувати, ретельно вивчати факти, бути прискіпливим до дрібниць. З одного боку, журналіст повинен бути в сфері подій, щоб їх розуміти, але не має бути заангажованим й об’єктивно відображати події [18].

Як справедливо зауважує К. Назаренко, особиста відповідальність працівника сфери мас-медіа, наприклад журналіста, не менш важлива за відповідальність керівника та власника засобу масової комунікації [15]. “Роль соціальної відповідальності мас-медіа підкреслюється і у формуванні громадської думки. Зокрема, від діяльності засобів масової комунікації залежать настрої, думки, позиція і свідомість мас щодо суспільно значущих питань. Якщо говорити про соціальну відповідальність мас-медіа, то це, перш за все, відповідальність за формування суспільної думки та, звісно, відповідальність за якість контенту” [там само, с. 246–247].

На думку А. Маслоу, набуті певні якості, особливості свідомості та діяльності людини – це результат процесу самореалізації, а самоактуалізація є “вищою межею, далекою метою, а не динамічним процесом, не активним і насиченим життям: тобто Буттям, а не Становленням” [13, с. 51]. Однією з основних рис, що відрізняють “людину самоактуалізації” від інших людей, за визначенням вченого, є відчуття її причетності до життя всього людства, що є особливо актуальним для професії журналіста.

Для успішності процесу самотворення соціально зрілого майбутнього журналіста-професіонала необхідно створити професійно спрямовані педагогічні умови, що передбачають пошук таких форм і методів навчання для активізації саморозвитку та самовдосконалення професійних умінь і навичок особистості майбутнього журналіста, створення психологічно сприятливого клімату й ситуації успіху в межах педагогічно комфортного освітнього журналістського середовища.

Застосування діагностичного комплексу підтвердило, що в результаті педагогічного експерименту відбулися суттєві кількісні зміни щодо уявлень студентів спеціальності 061 “Журналістика” щодо професійної відповідальності, що стали відображенням значущих якісних перетворень у їхній свідомості й поведінці та засвідчило суттєву позитивну динаміку готовності майбутніх журналістів до відповідальної професійної діяльності в сучасних медіа. У процесі кількох етапів анкетування змінювалися уявлення студентів про журналістський професіоналізм і значущість його складників, у тому числі – професійної відповідальності. Якщо на стадії констатувального етапу (КЕ) експерименту для відповідальності як складника професіоналізму журналіста за значущістю студентами відводилося 12,5%, то до кінця формуального етапу (ФЕ) цей показник зріс більш ніж у 2 рази (до 27,5%); зріс на 1% і показник професійної свідомості як складника журналістського професіоналізму з 3,0% до 10,3% (табл. 2).

Під час практичних занять, виробничої практики студент має можливість не лише самостійно перевірити свою готовність до майбутньої професійної діяльності у сфері журналістики, а й переконатися у правиль-

ності свого професійного і соціального самовизначення, від чого безпосередньо залежить якість виконання ним майбутніх фахових функцій і його професійна відповідальність.

Таблиця 2

Динаміка розвитку уявлень майбутніх журналістів про складники журналістського професіоналізму

Складники професіоналізму	КЕ	ФЕ
Професійні знання (ПЗн)	25,5%	15,0%
Відповідальність (В)	12,5%	27,5%
Чесність (Ч)	10,5%	10,5%
Професійна свідомість (ПС)	5,5%	6,5%
Критичне мислення (КМ)	7,0%	10,5%
Креативність (Кр)	8,0%	11,0%
Технологічні професійні вміння та навички (ТПВН)	14,0%	10,0%
Комунікабельність (Км)	17,0%	9,0%

У процесі підготовки майбутніх журналістів необхідно формувати у них професійну свідомість, на основі якої розвиваються професійно важливі особистісні якості, які й забезпечують розвиток і формування психологічної готовності до професійної діяльності [5]. Професійна самосвідомість майбутнього журналіста, в якій формується певний збірний образ професіоналізму, що відповідає вимогам часу, сприяє сформованості професійних умінь, професійному самовираженню.

Якість вищої освіти, за словами С. Ніколаєнка, визначається “не стільки затратними кредитами, які чомусь вимірюють переважно кількістю годин, скільки рівнем професійного розвитку майбутнього фахівця, його професійної культури і громадянською позицією, яку він займає в житті” [16, с. 24]. З новим осмисленням професійних функцій та соціальної ролі журналіста на теренах незалежної України постала необхідність пошуку нових шляхів і підходів до підготовки майбутніх фахівців ЗМІ.

Журналіст у демократичному суспільстві виконує не лише інформаційну й аналітичну функції – він водночас є просвітителем і вихователем, який глибоко усвідомлює своє професійне призначення й соціальну роль, бо безпосередньо впливає на формування громадської думки й суспільних орієнтирів, на моральні й духовні цінності нації. Професійна освіта не може бути по-справжньому успішною, якщо вона не одухотворена моральним вихованням особистості [10, с. 147].

Робота журналіста полягає в тому, щоб представити реальність максимально об’єктивно. Роль кожного журналіста, що поважає себе, полягає у надійному інформуванні одержувачів та розширенні їхнього кругозору [23].

Висновки. Отже, закладаючи основи професіоналізму у майбутніх журналістів під час навчального процесу, на наш погляд, треба акцентувати увагу на формуванні в них професійної допитливості, турботи за долю держави й суспільства, інтересу до людини, професійної готовності до всебічного інформування громадськості про реальні події та явища, поєднання технологічної грамотності з бездоганним виконанням соціальних ролей і професійних функцій з постійним почуттям професійної відповідальності. Під впливом медійних технологій створюється новий тип журналістського професіоналізму, журналістові сьогодні треба бути не лише чесною, відповідальною, компетентною, культурною, високоморальною, комунікабельною, але і творчою особистістю, здатною конкурувати в умовах ринкових відносин. Перспективи інтеграції України в європейський комунікаційний простір зумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів, а сучасний рівень суспільно-економічного розвитку України вимагає від фахівців ЗМІ конкурентоспроможності й високого рівня професіоналізму та професійної відповідальності.

Використана література:

1. Безрукова О.А. Соціальна відповідальність у сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження. Запоріжжя, 2015. 36 с.
2. Гамула І.А. Формування відповідальності в курсантів військових інститутів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 18 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинський оберіг, 2011. 552 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком інтер, 2008. 1040 с.
5. Жирун О.А. Вплив психологічної готовності до професійної діяльності та формування професійної самосвідомості студентів-редакторів. URL: http://novyn.kpi.ua/2009-1/06_Gurin.pd.
6. Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные / под ред. А.Г. Качкаевой. Москва, 2010. 200 с.
7. Здоровега В. Європейський вибір: що брати з минулого, а чого вчитися українським ЗМІ. *Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи*. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. № 3 (27). 141 с.
8. Калмыков А.А., Коханова А.А. Интернет-журналистика: учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. “Журналистика”. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 383 с.
9. Кибальна М. Дефініція “професійна відповідальність” у контексті підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту. *Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка*. 2014. Випуск 25. С. 77–86.

10. Кудін В.О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження. Харків, 2002. 207 с.
11. Лазорко О.В. Психологічні детермінанти відповідальності менеджерів промислового підприємства : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2007. 19 с.
12. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / пер. з англ. О. Возьна, Г. Сташків. Львів : Літопис, 2010. 538 с.
13. Маслоу А. На подступах к психологии бытия / пер. с англ. Москва : Рефл-бук, 1997. 304 с.
14. Моисеев В.А. Журналистика и журналисты. Киев : Дакор, 2002. 402 с.
15. Назаренко К.С. Принципи соціальної відповідальності в діяльності сучасних українських мас-медіа. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія "Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи"*. 2017. Випуск 39. С. 244–252.
16. Николаенко С.М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Київ : Знання, 2005. С. 24–30.
17. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / упорядник О.О. Фунтікова. Запоріжжя : ГУ "ЗІДМУ", 2007. 404 с.
18. Різун В.В. Основи журналістики у відповідях та заувагах. Київ, 2004. 80 с.
19. Савчин М.В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості : дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 1997. 447 с.
20. Сагань І.А. Соціально-психологічні особливості відповідальності особистості в умовах складних життєвих ситуацій : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2010. 22 с.
21. Сатановська Л. Формування професійної відповідальності майбутніх менеджерів освіти в умовах вищого навчального закладу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2015. №1. С. 65–70.
22. Соціологія : терміни, поняття, персоналії : навч. словник-довідник / уклад. : В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. ; за заг. ред. В. М. Пічі. 2-ге вид., стереотип. Львів, 2002. 480 с.
23. Odpowiedzialność zawodowa dziennikarzy. URL: <http://prasaimedia.pl/odpowiedzialnosc-zawodowa-dziennikarzy/>.

References:

1. Bezrukova O.A. (2015). Sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: sotsiolohichna kontseptualizatsiia ta dosvid empirychnoho doslidzhennia [Social responsibility in modern Ukrainian society: sociological conceptualization and experience of empirical research]. *Zaporizhzhia*. 36 s. [in Ukrainian].
2. Hamula I.A. (2002). Formuvannia vidpovidalnosti v kursantiv viiskovykh instytutiv [Formation of responsibility in cadets of military institutes] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv. 18 s. [in Ukrainian].
3. Ghoncharenko S.U. (2011). Ukrainjskij pedagoghichnyj encyklopedychnyj slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. Rivne : Volynskij oberigh. 552 s. [in Ukrainian].
4. Encyklopedija osvity [Encyclopedia of Education] / Akad. ped. nauk Ukrainy; ghol. red. V.Gh. Kremenj. Kyjiv : Jurinkom inter, 2008. 1040 s. [in Ukrainian].
5. Zhyrun O.A. Vplyv psykholohichnoi hotovnosti do profesiinoi diialnosti ta formuvannia profesiinoi samosvidomosti studentiv-redaktoriv [Influence of psychological readiness for professional activity and formation of professional self-consciousness of students-editors]. URL: http://novyn.kpi.ua/2009-1/06_Gurin.pdf. [in Ukrainian].
6. Zhurnalistika i konvergencija: pochemu i kak tradicionnye SMI prevrashhajutsja v mul'timedijnye [Journalism and convergence: why and how traditional media are becoming multimedia] / pod red. A.G. Kachkaevoj. Moskva, 2010. 200 s. [in Russian].
7. Zdroveha V. (2004). Yevropejskiy vybir: sheho braty z mynuloho, a choho vchytysia ukrainskym ZMI [European choice: what to take from the past and what to learn from the Ukrainian media]. *Pro zhurnalistyku i zhurnalistiv: statii, ese, vystupy*. Lviv : VTs LNU im. I. Franka. № 3 (27). 141 s. [in Ukrainian].
8. Kalmykov A.A., Kohanova A.A. (2005). Internet-zhurnalistika : ucheb. posob. dlja stud. vuzov, obuchajushhijsja po spec. "Zhurnalistika" [Internet journalism: textbook. manual. for stud. universities studying on specials. "Journalism"]. Moskva : JuNI-TI-DANA. 383 s. [in Russian].
9. Kybalna M. (2014). Definiitsia "profesiina vidpovidalnist" u konteksti pidhotovky maibutnoho fakhivtsia tsyvilnoho zakhystu [Definition of "professional responsibility" in the context of training future civil defense professionals]. *Liudynoznavchi studii. Serii: Pedahohika*. Vypusk 25. S. 77–86. [in Ukrainian].
10. Kudin V. O. (2002). Zasoby masovoi informatsii ta profesiina osvita: filosofsko-pedahohichni aspekt doslidzhennia [Mass media and professional education: philosophical and pedagogical aspect of research]. *Kharkiv*. 207 s. [in Ukrainian].
11. Lazorko O.V. (2007). Psykholohichni determinanty vidpovidalnosti menedzheriv promysloвого pidpryemstva [Psychological determinants of responsibility of managers of an industrial enterprise] : avtoreferat dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.05. Kyiv. 19 s. [in Ukrainian].
12. Mak-Kveil D. (2010). Teoriia masovoi komunikatsii [Theory of mass communication] / per. z anhl. O. Vozna, H. Stashkiv. Lviv : Litopys. 538 s. [in Ukrainian].
13. Maslou A. (1997). Na podstupah k psihologi bytija [Approaching the psychologists of being] / per. s angl. Moskva : Refl-buk. 304 s. [in Russian].
14. Moiseev V.A. (2002). Zhurnalistika i zhurnalisty [Journalism and Journalists]. Kiev : Dakor. 402 s. [in Russian].
15. Nazarenko K.S. (2017). Pryntsyipy sotsialnoi vidpovidalnosti v diialnosti suchasnykh ukrainskykh mas-media [Principles of social responsibility in the activities of modern Ukrainian mass media]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii "Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody"*. Vypusk 39. S. 244–252. [in Ukrainian].
16. Nikolaienko S.M. (2005). Vyshcha osvita – dzherelo sotsialno-ekonomichnoho i kulturnoho rozvytku suspilstva [Higher education is a source of socio-economic and cultural development of society]. Kyiv : Znanye. S. 24–30. [in Ukrainian].
17. Pedagoghika vyshhoji shkoly : slovnyk-dovidnyk [Higher school pedagogy: dictionary-reference book] / uporjadnyk O. O. Funtikova. Zaporizhzhja: GhU "ZIDMU", 2007. 404 s. [in Ukrainian].
18. Rizun V.V. (2004). Osnovy zhurnalistyky u vidpovidiakh ta zauvahakh [Fundamentals of journalism in answers and remarks]. Kyiv. 80 s. [in Ukrainian].
19. Savchyn M. V. (1997). Psykholohichni osnovy rozvytku vidpovidalnoi povedinky osobystosti [Psychological bases of development of responsible behavior of the person]: dys. ... d-ra psykhol. nauk. Kyiv. 447 s. [in Ukrainian].
20. Sahan I.A. (2010). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti vidpovidalnosti osobystosti v umovakh skladnykh zhyttievnykh sytuatsii [Socio-psychological features of personal responsibility in difficult life situations] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.05. Kyiv. 22 s. [in Ukrainian].

21. Satanovska L. (2015). Formuvannya profesiinoi vidpovidalnosti maibutnikh menedzheriv osvity v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of professional responsibility of future managers of education in the conditions of higher educational institution]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohika. № 1. S. 65–70 [in Ukrainian].
22. Sotsiolohiia : terminy, poniattia, personalii : navch. slovnyk-dovidnyk [Sociology: terms, concepts, personalities: textbook. dictionary-reference book]. / uklad. : V. M. Picha, Yu. V. Picha, N. M. Khoma ta in. ; za zah. red. V. M. Pichi. 2-he vyd., stereotyp. Lviv, 2002. 480 s. [in Ukrainian].
23. Odpowiedzialność zawodowa dziennikarzy [Professional liability of journalists]. URL: <http://prasaimedia.pl/odpowiedzialnosc-zawodowa-dziennikarzy/> [in Polish].

Diachenko M. D. Professional responsibility in the context of forming the professionalism of future journalists

The article reveals the content and essence of the concepts "journalistic professionalism" and "professional responsibility of a journalist". The specifics and parameters of formation of professional responsibility of the future journalist are outlined. Internal and external factors influencing the responsibility of the individual are identified. The scientific discussion on the problem of formation of professional responsibility of future specialists in the process of studying in higher education institutions is highlighted. Emphasis is placed on the role of social responsibility of the media for the quality of content and the formation of public opinion in society. It is noted that the development of civil society largely depends on the professionalism and professional responsibility of the personality of each specialist, including the journalist. It is emphasized that the mood, thoughts, position and consciousness of the masses on socially important issues depend on the activity of the mass media. It is emphasized that in the information society the role of professional responsibility of mass media representatives as a social institution is determined. The dynamics of development of ideas of future journalists about the components of journalistic professionalism is given.

The results of several stages of the survey were presented, which showed quantitative changes, which confirmed the qualitative changes in the perceptions of students majoring in 061 "Journalism" about the professional responsibility of the journalist. Attention is drawn to the fact that under the influence of media technologies a new type of journalistic professionalism is being created. Today a journalist must be not only honest, responsible, competent, cultural, highly moral, sociable, but also a creative person able to compete in market relations. Prospects for Ukraine's integration into the European communication space determine new requirements for the professional training of future journalists, and the current level of socio-economic development of Ukraine requires from media professionals competitiveness and a high level of professionalism and professional responsibility.

Key words: journalism, future journalist, professionalism, professional responsibility, professional training, development, formation.

УДК 364(477):303.444

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.18>

Євдокимова І. А., Бутиліна О. В.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ: СПРОБА ПРОГНОЗУВАННЯ

Стаття присвячена огляду можливих тенденцій розвитку соціальної роботи в Україні в майбутньому. Автори надають стислий огляд головних етапів розвитку соціального прогнозування на Заході, а також методів, які можуть бути застосовані для розроблення соціальних прогнозів: опитування, екстраполяції та моделювання. У статті здійснено спробу застосувати деякі з них для окреслення стану соціальної роботи в майбутньому.

На основі аналізу думок різних авторів щодо професій майбутнього у статті з'ясовується місце соціальної роботи серед них. У статті зроблено висновок, що соціальна робота не зникає у суспільстві майбутнього, але окремі її напрями можуть певним чином трансформуватися під впливом розвитку інформаційних технологій, а також вочевидь можливе виникнення зовсім нових напрямів у відповідь на потреби людей інформаційного суспільства. Крім того, зроблено висновок, що в суспільстві майбутнього безперечно залишаться види професійної діяльності, в яких роботи або інформаційні технології не зможуть повністю замінити людину та спілкування з нею та які спрямовані на вирішення проблем, що постійно супроводжують людство (соціальна нерівність, ізоляції, виключення тощо). Саме до таких видів професійної діяльності належить і соціальна робота.

Застосування методу екстраполяції дало змогу авторам встановити також певні тренди у чисельності соціальних працівників в Україні. Статистичні дані вказують на те, що приблизно з 2015 до 2019 року відбувається певне скорочення фахівців із соціальної роботи в Україні, зокрема, тих, хто працює із сім'ями, дітьми та молоддю. Звернення до державних нормативно-правових документів дало змогу авторам зробити висновок про появу з 2019 року іншої тенденції – збільшення кількості соціальних працівників в Україні під впливом принаймні двох головних чинників: реформи з децентралізації та COVID-19.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, соціальне прогнозування, прогностика, методи соціального прогнозування, соціальна робота.

У багатьох суспільствах, у тому числі й в Україні, на тлі загострення соціальних проблем, збільшення чисельності вразливих верств населення, індивідів та груп, які неспроможні самостійно впоратися зі складними життєвими обставинами, надзвичайно актуальною є соціальна робота як особливий напрям професій-